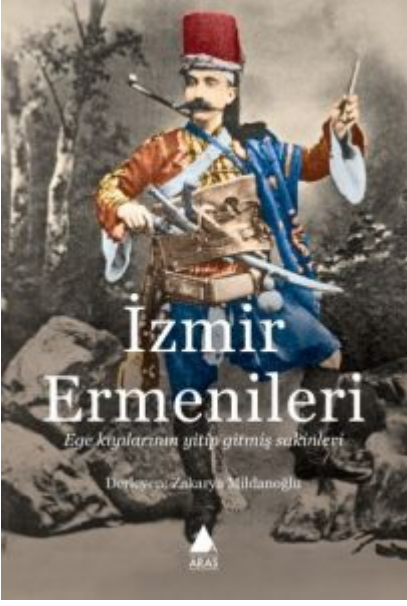


Efe Beşler: Ermeniler İzmir'e nasıl geldi?

Posted on 21/05/2017



Bugünlerde İzmir denilince ilk akla gelenler özgürlük, laik yaşam biçimi ve cumhuriyet aşkıyla yanıp tutuşan insanların kenti oluyor. Halbuki İzmir'in (Smyrna) geçmişte kozmopolit bir şehir olduğu, bugün talep edilen çoğulculuğun bu kentte yıllarca sürdüğü hafızlarda canlanmıyor her nedense. Geçmişe yolculuk yapılırsa, özellikle de 1922 öncesine, Türklerin dışında çoğunlukla Rumların, Levantenlerin yaşadığı bir kent akla gelir. Peki ya Ermeniler bunun neresindedir?

İzmir ve çevresinde Ermenilerin yaşadığı bir şehir olduğu ne kadar biliniyor? Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi, İzmir'de de bir zamanlar Ermeni nüfusu vardı. Diğer halklarla beraber yaşayan Ermeniler, önce 1915, sonra da 1922 İzmir Yangını ile ortadan iyice kayboldu. Tüm bu çoğulcu kimliklerin oluşturduğu kozmopolitanizm Osmanlı milletinin bir arada barışçıl yaşamasına olanak sunuyordu. Kendi kültürleri, dilleri, mimarileri, sayılı değerli din adamı ve meslek sahibi insanlar nasıl da bir anda İzmir'in tarihinden çekildiler veya silindiler.

Tarih boyunca İzmir'e diğer etnik ve dini gruplar gibi, Ermenilerin de önemli katkıları oldu. Bir arada yaşamının zorluklarına rağmen tüm inceliklerini sergilediler. 1915'te başlarına gelen Soykırım (tehcir) ile hızla bu topraklardan silinerek bugün Türkiye'de bir avuç Ermeni

nüfusu kaldı.

Ermeniler sadece Doğu Anadolu'dan 'tehcir' edilmediler, Batı'da yüzyıllardır yaşayan Ermeniler de Soykırım'a (tehcire) uğradılar. Trakya, İstanbul, Aydın, Kütahya, İzmir ve diğer yerleşim bölgeleri dahil olmak üzere, bu topraklardan süpürüldüler; kültürleri, yaşam biçimleri yok edildi. Maalesef ki İzmir ve Aydın da bu 'temizlik'ten nasibini aldı.

Geçen haftalarda İzmir'de yaşamış Ermenilerle ilgili yeni bir kitap çıktı. Aras Yayıncılık tarafından yayımlanan İzmir Ermenileri kitabı Zakarya Mildanoğlu derlemesi ile bizleri zengin bir kültürün içine çekiyor. Kitabın ana amacı, kentin tarihine ilgi duyanlar için temel kaynak sağlayarak, tartışmaları aşına kılması ve İzmir'de Ermenilerin varlığının tekrardan hatırlatılması.

Kitabın içeriği Ermenilerin yaşadığı vilayetlerin tarihsel perspektifini sunarak, toplumsal ilişkilerinden İzmir'e katkıda bulunan Ermeni şahıslara, ticaretten mimari yapılara, İzmir ve çevresindeki cemaatlerden Ermeni basın ve yayınlarına, eğitim ve hayır kurumlarından İzmir'de tanınmış Ermenilere kadar kapsamlı bir incelemeyi ele alıyor.

OSMANLI'NIN İKİNCİ BÜYÜK KENTİ

Osmanlı döneminde İzmir, Ermeniler ve diğer halklar için çok önemli bir kent idi. Hatta 20. yüzyılda Osmanlı'da ikinci kent idi. Kültür, sanat, mimari, ticaret sadece Rum, Levanten ve Türklerin elinde değildi. Ermeniler, hem İzmir'in gelişmesinde hem de kendi gelişimleri açısından çok önemli bir rol oynadılar. İzmir'e kilise, okul, hastane, matbaa, basın gibi kurumların kurulmasının yanında, ticaretten toplumlararası ilişkilere kadar birçok yere imzalarını attılar.

Böyle zengin bir kültür barındıran Ermeni toplumu, diğer halklar gibi o dönemlerde İzmir'in

çehresinin değişmesine kıymetli katkılarda bulundu. Son zamanlarda bu katkıların izi sürülerek Ermenilerin yaşadığı kentler gün yüzüne çıkarılmaya çalışılıyor ve silinen hafızaların tekrardan hatırlanmasına yardımcı oluyor.

Kitap iki ana bölümden oluşuyor. Birinci kısımda yazarların İzmir'deki Ermeni tarihi ve toplumuyla ilgili bilimsel makalelerinden oluşurken, ikinci bölümde Zakarya Mildanoğlu'nun titizlikle incelediği İzmir'de yaşamış Ermenilerin sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına odaklandığı yazıları bulunuyor. İlk bölümde Ermeni tarihçi Raymond Kevorkian'ın da makaleleri yer alıyor.

14'üncü YÜZYILA UZANAN ERMENİ TARİHİ

Kitabın ilk bölümünde, Aydın vilayetindeki Ermenilerin 14. yüzyılın sonundaki Ermeni Kilikya Krallığı'na vurgu yaparak tarihsel bir anlatıyla başlıyor. Bu krallık yıkıldıktan sonra İzmir'deki Ermeni kolonisi yoğunluk kazanıyor ve 16. yüzyılın sonu, 17. yüzyılın başında ise kentin doğusundaki Emirsultan'da Haynots (Ermeni) mahallesi kuruluyor. Kitapta, Ege'de Ermenilerin yaşadığı vilayetler incelenerek devam ediyor.

Bunlar arasında Bergama ve Ödemiş kazaları, Magnesia (Manisa) sancağı, Aydın ve Denizli sancaklarının tarihi ve Ermenilerin nüfuslaşmasının genel bir özeti anlatılıyor. 20. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ikinci şehri olan İzmir'de, Türkler, Rumlar, Yahudiler yaşarken, Ermenilerin büyük bir topluluk olmadıklarını, 1922'ye kadar azınlık olarak yaşadıklarına değiniliyor.

Tarihsel anlatıma ek olarak, Ermenilerin cemaat ve kültür alanında yaptıkları katkıları ve ilişkileri ortaya koyuyor. 1922 yılı öncesinde yaşanan 1915 travması Ermenileri Anadolu'da derinden etkilerken, İzmir de kendine düşen payı alıyor. Haynots mahallesi haritan siliniyor, İzmirli Ermeniler dünyanın dört bir tarafına dağılarak, yerlerinden yurtlarında edilmiş

mülteci konumuna düşüyorlar. Bir kısım Yunanistan'a ve Sovyet Ermenistan'ına giderken, diğerleri de Fransa, ABD ve Latin Amerika'ya geçerek orada Ermeni kolonilerini kuruyorlar.

DÜNYACA ÜNLÜ KLASİKLER ERMENİCEYE ÇEVİRİLİYOR

Kitap sadece tarihsel bir anlatı sunmuyor. Aynı zamanda İzmirli Ermeni entelektüelleri de anlatıyor. Bunlardan biri de gazeteci, eğitimci ve çevirmen Madteos Mamuryan. Kendisi sadece modern Ermeni düşüncesine sunduğu katkılarla değil, Batı edebiyatından yaptığı çok sayıda tercüme ile Ermeni halk dilinin gelişmesinde önemli bir rol oynuyor. Mamuryan, dünyaca ünlü klasiklerden Alexandre Dumas'ın Üç Silahşörleri, Stendhal'ın Kırmızı ve Siyah, Jules Verne'in Esrarlı Ada ve 80 Günde Devrialem'ini Fransızca'dan çevirmekle kalmıyor, Goethe'nin Genç Werther'in Acıları'nı da Almaca'dan Ermenice'ye çevirdiğini gözler önüne seriyor.

Çevirmen olmasının yanında, gazetecilik faaliyetlerine de devam eden Mamuryan, Arevelyan Mamul'ün editörlüğünü üstlenerek, vatanseverlik, aydınlanma ve eğitim ile birlikte siyasi, kültürel ve toplumsal meselelere verdiği ağırlıkla Ermeni rönesansının en etkili gazetelerden biri yapıyor.

Ermenilerin İzmir'deki düşün dünyasına katkılarının dışında, mimarlığa ve ticarete, - dokumacılık gibi- önemli katkılar yapıyor. Kilise, eğitim kurumları ve hastanelerden kıyafet, keten kumaş ve nakış gibi tekstil sektörüne kadar İzmir'in yaşamına değer kattıkları anlatılıyor. Bu önemli katkılar 17. yüzyıldan itibaren gelişip olgunlaşmaya başlıyor ve kozmopolit bir yaşam biçiminin İzmir'de varolduğunu açıkça gösteriyor.

İZMİR'İN ERMENİ ULUSLARARASI OKULLARI

Kitabın ikinci bölümünde ise, Agos Gazetesi yazarı ve mimar Zakarya Mildanoğlu, İzmir Ermenileri'nin sosyal, ekonomik, kültürel ve önemli insanların yaşamlarına dair bilgileri belgeleriyle sunuyor. 1922 İzmir Yangını'na kadar İzmir'de 22.000 Ermeni ailenin yaşadığını öğreniyoruz. Mildanoğlu, mimariden ticarete, basından sivil toplum kuruluşlarına kadar birçok yapılanma mevcut olduğunu anlatıyor. Örnek vermek gerekirse, bugünkü dünyada STK'ların önemini devamlı vurgulanırken, İzmir'de 1922 öncesinde farklı alanlarda 21 adet Ermeni STK'sının mevcut olduğunu yazıyor.

Sadece 23 adet Ermeni kilisesi, 28 adet Ermeni okulunun olması bile Ermenilerin varlığı açısından hem dini hem de kültürel anlamda kıymetli bir kanıt oluşturuyor. Hatta okulların birkaçının da uluslararası önemde olduğuna değiniyor. Kafkaslardan, Balkanlardan, İstanbul'dan öğrencileri kabul eden bu okulların, o dönemlerde 3.000'ne yakın öğrencisi olduğunu belirtiyor. Tercümanlar Okulu olarak adlandırılan eğitim yuvasında o tarihte Avrupa'da yayımlanan edebi, siyasi ve sosyal alandaki pek çok kitap Ermenice'ye çeviriliyor.

Mesela Sefiller kitabı Ermenice'ye çevirilerek sekiz baskı yapması da çok ilginç bir anekdot olarak söylenebilir. O dönemin şartlarına göre okuryazarların fazla olmasından dolayı, İzmir'de 14 Ermeni matbaanın olduğunu Mildanoğlu'nun araştırmasından öğreniyoruz. Sadece Ermeni yayınlarını basmayan bu matbaalar, aynı zamanda Fransızca ve Osmanlıca yayın yaparak çok kültürlülüğün gelişmesine yardımcı oluyorlar. Matbaa ile birlikte süreli yayın ilişkisi de kitapta anlatılan anlamlı konulardan biri.

Örnek vermek gerekirse, 37 adet gazete, dergi, yani süreli Ermenice yayın yaptıklarını ve bu gazetelerden bazılarının da Hindistan'a, Rusya'ya ve Avrupa'nın merkezlerine kadar gittiklerini öğreniyoruz. Tüm bu örnekler İzmir'de Ermenilerin üretken insanlar olduğunu, sosyal ve ekonomik hayata sıkı sıkıya bağlı kaldığını göstermesi açısından çok değerli. Tabii ki ticari ve kültürel hayatta isim yapmış Ermeniler de mevcut. Kitapta Mildanoğlu bu İzmirli tanınmış bazı Ermenilerin kısa biyografilerini de araştırmasına ekleyerek, tarihe ışık tutuyor.

Bu kitapta bugünkü İzmir'in ne kadar zengin bir kültür barındırdığını okumakla kalmayacak, öğretilmeyen, tarihte keskin bir şekilde dışlanan bir halkın yaşamış olduğu kente neler kattığını okuyacaksınız. İzmir'i sadece cumhuriyetçi bir perspektiften değerlendirmenin kente yapılan haksızlık olduğunu sayfaları çevirdikçe anlayacaksınız. O zaman İzmir'i yeniden keşfetmek için neden bekliyorsunuz?

Kaynak: gazeteduvar.com.tr